

Ярослав КНИШ

кандидат історичних наук

молодший науковий співробітник відділу історії середніх віків

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8932-8322>

e-mail: jaroslav.knysh63@gmail.com

МІДНІ МОНЕТИ КНЯЗЯ ЮРІЯ-БОЛЕСЛАВА ТРОЙДЕНОВИЧА

Завдяки ідентифікації нової монети – мідного пула, яку карбував князь Юрій-Болеслав Тройденевич (1323–1340), зроблено висновок, що грошова система Галицько-Волинської держави формувалася не тільки під західноєвропейськими впливами, звідки запозичено денарії і, можливо, брактеати, але також східними, від яких перейнято випуск дрібної розмінної мідної монети, якої не було в наших західних сусідів. З'ясовано, що дослідникам відомі одинадцять мідних монет князя Юрія-Болеслава Тройденевича. Їхній діаметр коливається в межах 15–18 міліметрів, а середня вага становить 1,01 грама.

Простежено, що карбування мідної монети у Львові за князя Юрія-Болеслава Тройденевича було тісно пов'язане з торгівлею східними товарами. Після монголо-татарської навали остаточно занепав старовинний шлях «із варяг у греки». З останньої чверті XIII ст. швидко зростає значення трансконтинентальної дороги з Азії, яка через міста Тану (Азов) або Кафу тягнулася до Львова й прямувала до Гданська, далі – морським шляхом (Балтійським і Північним морями) до Фландрії. Купці зі Сходу не тільки привозили свої товари до Львова, але й частина з них осідала в ньому.

Звернуто увагу на те, що в магдебурзькому привілеї 1356 р. згадано вірменів, сарацинів і татарів, які звикли користуватися розмінними мідними монетами, тому їх карбування у Львові відповідало потребам тогочасного грошового ринку. Висловлено припущення, що ці монети, які нумізмати здебільшого називають денаріями, були запозичені із Золотої Орди і в Галицько-Волинському князівстві називалися пулами. Адже в цей час у Західній Європі не карбували мідних монет, а в Польщі їх почали випускати тільки у 60-х роках XVII ст.

Ключові слова: Галицько-Волинська держава, Юрій-Болеслав Тройденевич, Юрій Наримунтович, мідні монети.

Останніми роками значно збільшився фонд відомих дослідникам середньовічних монет. У 2013 р. нумізмат Ростислав Саввов опублікував повідомлення про знахідку поблизу м. Белза мідної монети, яку, на його думку, карбував князь

Юрій Наримунтович під час свого другого князювання у Белзькому князівстві в 1382–1387 рр.¹.

Знайдена монета подібна до опублікованих раніше срібних денаріїв. На аверсі в них у центрі – рівнораменний хрест, обведений колом і оточений легендою із семи літер, на початку якої стоїть розділовий хрестик «ЮРІЄСВЪ». Слово написане проти годинникової стрілки. У мідної монети на аверсі також є рівнораменний хрест, обведений колом, проте навколо нього впевнено відчитуються тільки дві літери: «Ю» і кінцева «Ъ» слова «ЮРІЄСВЪ», а напис розташований за годинниковою стрілкою. Коло розділового хрестика бачимо три з'єднані кільця та шестикутну зірку. На реверсі двох типів монет розміщується фігура з двох ліній, з'єднаних під прямим кутом, що наприкінці роздвоюються. На горизонтальній лінії, приблизно до 2/3 відстані від місця їхнього з'єднання, відходить коротка поперечка, скерована до центру, також наприкінці роздвоєна².

Срібні денарії були знайдені у Володимирі-Волинському, в околицях Грубешова і Грудку над Гучвою (так званий Грудек Надбужни). Вага першого з них – 0,19 г, другого – 0,22 г, третього – 0,31 г. Повідомлення про четвертий екземпляр опублікував Ігор Федай. Монету знайдено поблизу м. Белза, її вага – 0,26 г, діаметр – 12 мм³. Б. Пашкевич вирішив, що їхнього емітента потрібно шукати на територіях Володимирського, Холмського або Белзького князівств. Свій вибір він зупинив на Юрію Наримунтовичу, який, на його думку, сидів у Белзі в 1352–1377 і 1382–1387 рр., а в Холмі, правдоподібно, у 1359–1377 рр., але срібні денарії карбував під час другого князювання. Роки 1370–1377, як і раніше, науковець відкинув, адже в разі такого датування довелось би визнати, що князь першим серед Гедиміновичів розпочав карбувати власну монету⁴. Зазначимо, що білоруський нумізмат Ілля Шталенков відчитував ім'я емітента як «Дмитрій» або «Юрій», тому допускав можливість їх карбування Любартом Гедиміновичем (християнське ім'я якого було Дмитрій), Юрієм Львовичем або Юрієм-Болеславом Тройденовичем, не віддавши переваги жодному з них⁵.

Новознайдена монета має розмір – 1,8 см і важить 1,19 г. Разом з нею було знайдено ще два мідні денарії, які карбував король Людовік Угорський в 1379–1382 рр. у Львові. На думку Р. Саввова, срібні денарії Юрій Наримунтович карбував у Белзі до 1377 р., а мідні – після 1382 р.⁶

Юрій Наримунтович був внуком Гедиміна і сином Наримунта Гедиміновича. А. Сьвежавський та Я. Тенговський вважають, що він народився приблизно в

¹ Саввов Р. Нова монета Белзького князівства. *Львівські нумізматичні записки*. 2013. № 10. С. 22–23.

² Пашкевич Б. Белзькі монети князя Юрія Наримунтовича. *Львівські нумізматичні записки*. 2011–2012. № 8–9. С. 12–13. Саввов Р. Нова монета... С. 22–23.

³ Федай І. Нова знахідка срібної монети з написом ЮРІЄСВЪ. *Львівські нумізматичні записки*. 2017–2018. № 14–15. С. 2.

⁴ Пашкевич Б. Белзькі монети... С. 12–17.

⁵ Stalencow I. Niektóre denary z cyryliczną legendą. *Przegląd numizmatyczny*. 2013. Nr 13. S. 11–12.

⁶ Саввов Р. Нова монета... С. 22–23.

1326 р.⁷. У писемних джерелах Юрій Наримунтович вперше згаданий в польсько-литовському договорі, укладеному, мабуть, у жовтні 1352 р., коли отримав Крем'янець «от князии литовських и от короля», який повинен був тримати два роки⁸. Частина дослідників вважає, що в Белзькому князівстві він утвердився раніше і обороною Белза у березні 1352 р. керував особисто або це робив призначений ним воєвода⁹.

У кількох документах згадано князя Юрія, ідентифікація якого залишається дискусійною. Зокрема, 14 серпня 1358 р. в договорі, укладеному в м. Гродно про розмежування володінь між литовським князем Кейстутом і мазовецьким Земовитом, серед свідків фігурує «ducis Georgij»¹⁰. Г. Пашкевич намагався довести, що це Юрій Наримунтович¹¹, але згаданий у документі Гедимінович вказаний без титулу, тому ним міг бути також Юрій Коріатович.

Отож, 11 листопада 1359 р. було укладено договір про розмежування Люблінської і Холмської земель між польським королем Казимиром і холмським князем Юрієм¹². Більшість науковців схильна вважати, що це був Юрій Наримунтович¹³. Такої ж думки дотримувався у 1964 р. А. Сьвєжавський¹⁴, проте у 1990 р. він віддав перевагу Юрію Коріатовичу¹⁵. У договорі Юрій зазначений тільки як холмський князь, хоча Юрій Наримунтович у документах завжди титулується белзьким князем¹⁶. Серед осіб, які фігурують у грамоті, немає представників Белщини. На нашу думку, цей договір уклав Юрій Коріатович.

Серед свідків на документі, виставленому королем Казимиром 9 березня 1365 р. у Бобровниках, фігурує «Georgio Lywonie ducibus»¹⁷. У науковців немає

⁷ Świeżawski A. Jerzy (Jurij) Narymuntowicz. *Polski słownik biograficzny*. Wrocław, 1964. T. XI. S. 183–184; Tęgowski J. *Piersze pokolenia Giedyminowiczów*. Poznań; Wrocław: Wyd-wo Historyczne, 1999. S. 34.

⁸ Грамоти XIV ст. / упоряд., вст. ст., комент. і словн.-показ. М. М. Пещак. Київ: Наукова думка, 1974. С. 30.

⁹ Paszkiewicz H. *Polityka ruska Kazimierza Wielkiego*. Warszawa, 1925. S. 131; Świeżawski A. *Ziemia bełska. Zarys dziejów politycznych do roku 1462*. Częstochowa: Wyd-wo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, 1990. S. 68; Janeczek A. *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII w.* Warszawa: Zakład Wydawniczy Letter Qualiy, 1993. S. 31.

¹⁰ *Kodeks dyplomatyczny księstwa Mazowieckiego*. Warszawa, 1863. S. 73.

¹¹ Paszkiewicz H. *Polityka ruska...* S. 228.

¹² *Zbiór dokumentów małopolskich* (далі – ZDM). Wrocław; Warszawa; Kraków, 1969. Cz. IV. S. 113–115.

¹³ Наприклад див.: Tęgowski J. *Piersze pokolenia...* S. 34–35; Janeczek A. *Osadnictwo pogranicza...* S. 31.

¹⁴ Świeżawski A. *Jerzy (Jurij) Narymuntowicz...* S. 184.

¹⁵ Świeżawski A. *Ziemia bełska...* S. 71.

¹⁶ Наприклад див.: 1 січня 1368 р. – «князь Юрии Глѣбовичъ белзьский» (Грамоти XIV ст. С. 42); 1376 р. «Georgie de Belz» (*Kronika Jana z Czarnkowa. Monumenta Poloniae historica*. Lwów, 1872. T. II. S. 674–675); 1392 р. – «gerzogen Jorgen von der Belce» (*Jogann von Posilge Chronicon. Scriptores rerum Prussicarum*. Leipzig, 1866. T. 3. S. 178).

¹⁷ Mosbach A. *Wiadomości do dziejów polskich z Archiwum Prowincyi Szląskiej*. Wrocław, 1860. S. 46; ZDM. Cz. IV. S. 132.

сумнівів, що канцелярист помилився, написавши «Юрій лівонський» замість «Юрій литовський». Щодо ідентифікації цього князя думки дослідників розділилися. О. Галецький і Ф. Статтнер вважали, що це був Юрій Наримунтович¹⁸, проте Г. Пашкевич, А. Сьвежавський і Я. Тенговський віддали перевагу Юрію Коріатовичу¹⁹. На нашу думку, це не був Юрій Коріатович, адже він би титулувався холмським князем, тому як свідок тут виступає Юрій Наримунтович. Через те, що він не титулується белзьким князем, цей Гедимінович тоді ще не володів Белзьким князівством, але незабаром його отримав, адже влітку 1366 р. піддався у Белзі польському королеві Казимирові²⁰. Того ж свідка «Georgio Lywonie ducibus» вказано на документі, виданому 21 березня 1366 р. у Гнєзно²¹, але науковці вважають його фальсифікатом²².

Після походу 1366 р. було укладено мирний договір між польським королем Казимиром, із яким були його васали Юрій і Олександр Коріатовичі та Юрій Наримунтович, і великим князем Ольгердом Гедимінович та його братами Кейстутом, Євнутом і Любартом Гедиміновичами²³. Юрій Наримунтович залишився у Белзькому князівстві, Олександрові дісталось Володимирське. У договорі зазначено Юрія Коріатовича, отже, він також володів якоюсь територією. У «Хроніці» Яна з Чарнкова сказано, що Холм Казимир надав Юрієві²⁴. Більшість науковців вважає, що це був Юрій Наримунтович²⁵, хоча деякі висловлюються за Юрія Коріатовича²⁶. На нашу думку, у Холмському князівстві зміг залишитися Юрій Коріатович. Упродовж 1366–1370 рр., найпізніше у 1370 р., він втратив Холмське князівство, яке приєднав до своїх володінь Юрій Наримунтович, і опинився на Поділлі. У Холмі Юрій Коріатович, найімовірніше, утвердився на початку 50-х років XIV ст., мабуть, під час перебування Любарта в польському полоні.

У вересні 1377 р. Юрій Наримунтович після довготривалої облоги Белза був приневолений капітулювати перед королем Людовіком, унаслідок чого втратив своє князівство, отримавши взамін місто Любачів із волостю і сто гривень річних,

¹⁸ Halecki O. *Dzieje Unii Jagiellońskiej*. Kraków, 1919. T. I. S. 75; Stättner F. *Echa dawnej Lopatyńszczyzny*. Brzeżany, 1935. T. 1, z. 1. S. 17.

¹⁹ Paszkiewicz H. *O genezie i wartosci Krewa*. Warszawa, 1938. S. 280–281; Świeżawski A. *Ziemia bełska...* S. 72; Tęgowski J. *Pierwsze pokolenia...* S. 168.

²⁰ *Kronika Jana z Czarnkowa*. S. 631.

²¹ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*. Poznań, 1879. T. III. S. 279.

²² Balzer O. *Królestwo polskie 1295–1370*. Lwów, 1919. T. II. S. 407–408; Gąsiorowski A. *Itinerarium Kazimierza Wielkiego. Materiały 1388–1370*. *Roczniki historyczne*. 1998. Roczn. LXIV. S. 198.

²³ Барвінський Б. Перемирна грамота литовських князів з королем Казимиром В. 1366 р. *Історичні причинки. Розвідки, замітки і матеріяли до історії України-Руси*. Львів, 1909. Т. II. С. 57–61.

²⁴ *Kronika Jana z Czarnkowa*. S. 631.

²⁵ Наприклад див.: Коструба Т. Белз і Белзька земля від найдавніших часів до 1772 року. Нью Йорк; Торонто: Об'єднання Надбужанців, 1989. С. 74; Świeżawski A. *Ziemia bełska...* S. 73; Janeczek A. *Osadnictwo pogranicza...* S. 31; Tęgowski J. *Pierwsze pokolenia...* S. 35.

²⁶ Paszkiewicz H. *O genezie...* S. 290.

записаних на бохенських жупах²⁷. Новгородські літописи повідомляють про його прибуття взимку 1379–1380 рр. у Новгород²⁸. Деякі дослідники вважають, що він отримав місто Порхів (у Новгородському князівстві) із волостю²⁹. Це твердження ґрунтується на звістці про смерть сина Романа Юрійовича, датованій 1399 р., у якій сказано, що його поховали у церкві св. Спаса в м. Порхові³⁰, а не в новгородському храмі св. Софії, де здебільшого знаходили свій вічний спочинок князі. Проте маємо літописне повідомлення, датоване 1387 р.: «благослови владика Алексѣи весь Новьгород ставити город Порхова камень, и послаша новгородци Ивана Федоровича, Фатьяна Есифовича и поставиша город Порховъ камень»³¹. Якби вищеназване місто належало тоді прибулим з Белза Гедиміновичам, літописець обов'язково б згадав про них. Безсумнівно, що вони отримали якісь земельні володіння, але саме Порхів Роман Юрійович, найімовірніше, одержав пізніше.

Хроніст Ян з Чарнкова повідомляє, що після смерті короля Людвіка (14 вересня 1382 р.) на Русі були втрачені добре укріплені замки: Крем'янець, Олесько, Перемишль (Przemisl), Городло, Лопатин і Снятин (Snatyn) та інші, які угорці за гроші віддали Любартові³². Із шести перелічених фортець виникли труднощі щодо ідентифікації тільки двох: Перемишля і Снятина. Ще М. Грушевський висловив думку, що Перемишль – це перекручена назва Перемиля³³. З такою ідентифікацією тепер погоджується більшість дослідників. Складніша ситуація зі Снятином. Одні науковці вважали, що це спотворена назва Севоложа або Сокаля³⁴, інші думали, що у хроніці йдеться про Снятин³⁵. Окреме дослідження цьому фрагментові присвятив Ян Тенговський. Через те, що серед захоплених замків згадуються Городло і Лопатин, які, на його думку, належали перед вереснем 1377 р. до Белзького князівства, Любарт ці фортеці захоплював не сам, а разом з Юрієм Наримунтови-

²⁷ Kronika Jana z Czarnkowa. S. 678–679; Hermanni de Wartberge Chronicon Livoniae. *Scriptores rerum Prussicarum*. Leipzig, 1863. T. II. S. 114–115.

²⁸ Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. *Полное собрание русских летописей*. Москва: Языки русской культуры, 2000. Т. III. С. 375; Новгородская четвертая летопись. *Полное собрание русских летописей*. Москва: Языки русской культуры, 2000. Т. IV, ч. 1. С. 309.

²⁹ Puzyna J. Potomstwo Narymunta Gedyminowicza. *Miesięcznik heraldyczny*. Warszawa, 1932. R. XI. N. 10–11. S. 184; Świeżawski A. Ziemia bełska... S. 80–81.

³⁰ Новгородская четвертая летопись... Т. IV, ч. 1. С. 384.

³¹ Новгородская первая летопись... С. 381.

³² Kronika Jana z Czarnkowa. S. 722.

³³ Грушевський М. Історія України-Руси. Київ: Наукова думка, 1993. Т. IV. С. 56.

³⁴ Urzędnicy wojewódstwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku / opr.: H. Gmiterek, R. Szczygieł. Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1992. S. 5; Janeczek A. Osadnictwo pogranicza... S. 31.

³⁵ Tęgowski J. Wydarzenia na Rusi w drugiej połowie 1382 roku. *Cracovia-Polonia-Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*. Kraków, 1995. S. 302; Михайловський В. Подільська шляхта в другій половині XIV ст. – 70-х роках XVI ст. Київ: Темпора, 2012. С. 55–56.

чем. Наявність у списку Снятина свідчить, що союзниками луцького князя були Коріатовичі, які в цей час володіли Подільським князівством. Тоді ж, вважає він, Юрій Наримунтович повернув собі Белзьке князівство, про що, зокрема, свідчить той факт, що його син Іван у 1386 р. титулувався белзьким князем³⁶.

Немає ніяких документальних свідчень, що Юрій Наримунтович у 1382 р. повернув собі Белзьке князівство. Адже Ян з Чарнкова твердить, що тільки Любарг захопив шість перелічених замків. Науковці вже давно зауважили, що це були прикордонні фортеці, які межували з володіннями луцького князя. Не може слугувати аргументом і титулатура його сина Івана Юрійовича: «Iwan Georgii Belzensis dux Russia», який, будучи заручником у Кракові, присягнув 22 травня 1386 р. королеві Ядвізі, що, від'їжджаючи в Литву, повернеться на першу її вимогу³⁷, адже його батько Юрій й надалі титулувався белзьким князем після 1387 р.³⁸ Дослідники не мають сумнівів щодо перебування Белщини у 1377–1387 рр. під владою угорців³⁹. Під час походу королеви Ядвіги в Галичину 1387 р. затягнулася облога Галича, Ягайло надіслав на допомогу свої в'їська, у складі яких бачимо Юрія Наримунтовича. Згодом він фігурує на документі Вітовта, виданому для галицького старости Бенедикта, в якому титулується белзьким князем⁴⁰. Мабуть, тоді Юрій Наримунтович ще сподівався, що йому повернуть Белзьке князівство, але в середині 1388 р. воно було передане мазовецькому князеві Земовитові IV.

Приписати карбування виявленої мідної монети Юрію Наримунтовичу перешкоджає той факт, що він користувався гербом Погоня⁴¹. На нашу думку, її випускав останній галицько-волинський князь Юрій-Болеслав Тройденевич (1323–1340). Ім'я Юрій також носив його дід – король Юрій Львович (1301–1308), але визнати його емітентом монети перешкоджає геральдичний символ на реверсі. Б. Пашкевич допускав, що це може бути тамга, хоча відмовився від її ідентифікації⁴². На наш погляд, це різновид «знака Рюриковичів». Прадід Юрія Львовича – Роман Мстиславович – використовував двозуб прямокутних обрисів, лівий зуб якого завершується хрестом, а правий відігнутий праворуч, натомість середній досить малий. Проте в його сина – Лева Юрійовича (1308–1323) повністю відсутній середній зуб⁴³. Невідомо, чи Юрій Львович використовував один із різновидів «знака

³⁶ Tęgowski J. Wydarzenia na Rusi... S. 301–305. Tęgowski J. Pierwsze pokolenia... S. 36.

³⁷ Akta unji Polski z Litwą 1385–1791. Kraków, 1932. S. 11.

³⁸ Наприклад див.: Johann von Posilge Chronicon... S. 178.

³⁹ Puzyna J. Potomstwo Narymunta Gedyminowicza... 1932. Nr 10. S. 184; Коструба Т. Белз і Белзька земля від найдавніших часів до 1772 року... С. 78; Świeżawski A. Ziemia bełska... S. 82–84; Janeczek A. Osadnictwo pogranicza... S. 31; Козубовський Г. А. Про Белзьке князівство Юрія Наримунтовича (1352–1377). *Археологія*. 2014. № 3. С. 60, 64.

⁴⁰ Prochaska A. Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae 1376–1430. Kraków, 1881. S. 13.

⁴¹ Однороженко О. Руські королівські, господарські та князівські печатки XIII–XVI ст. Харків: Типографія «Мадрид», 2009. С. 78.

⁴² Пашкевич Б. Белзькі монети... С. 13.

⁴³ Детальніше див.: Книш Я. Sigillum Leonis. *Княжа доба: історія і культура*. Львів, 2010. Вип. 3. С. 257–267.

Рюриковичів», але теоретично він повинен мало відрізнятися від описаних вище. Юрій-Болеслав Тройденевич після загибелі останніх Романовичів – братів Лева і Андрія, став засновником нової династії, тому обраний ним двозуб помітно відрізнявся від геральдичних символів його попередників.

Окрім описаного Р. Саввовим екземпляра, опубліковано інформацію ще про десять таких нумізматичних пам'яток. Анатолій Гнатюк повідомив про знахідку мідної монети вагою 1,05 г і діаметром 15 мм на околиці м. Володимира-Волинського. За 3 км на північ від м. Нововолинська, за інформацією Володимира Чопюка, виявлено таку ж нумізматичну пам'ятку вагою 1,3 г і діаметром 17 мм. Олег Базар повідомив про п'ять монет. Чотири з них знайдено в околицях м. Белза: вагою 0,55 г і діаметром 15 мм; вагою 0,72 г і діаметром 16–17 мм; вагою 0,92 г і діаметром 16–17 мм; вагою 1,14 г і діаметром 16–17 мм, а одну поблизу села Низи (населений пункт розташований на південь від м. Белза) вагою 1,18 г і діаметром 16 мм. За інформацією, яку надав Олександр Антонєць, ще одну таку монету знайшли поблизу м. Белза вагою 1,06 г і діаметром 16–18 мм. Василь Спільник повідомив про виявлення одного екземпляра поблизу м. Червонограда, але не вказав його метрологічних параметрів. Василь Павлів знайшов в інтернеті опубліковану таку саму нумізматичну пам'ятку, але без будь-якої супровідної інформації⁴⁴.

З одинадцяти мідних монет відоме місцезнаходження десяти. Шість із них знайдено в околицях м. Белза, по одній поблизу села Низи і міст Червонограда, Нововолинська та Володимира-Волинського. Концентрація мідних монет в околицях м. Белза підштовхнула деяких нумізматів до думки, що їхнім емітентом був Юрій Наримунтович. Проте знайдених нумізматичних пам'яток ще досить мало для узагальнювальних висновків. Сподіваємося, що в наступні роки їхній фонд значно поповниться, а це дасть змогу отримати більш надійні результати. В останні десятиліття функціонування Галицько-Волинської держави спостерігається інтенсивний потік східних товарів зі Львова через Гданськ у держави Західної Європи. На возах їх перевозили (можливо, через Белз) до Сокаля, де перевантажували на човни, якими по Західному Бугові і Віслі сплавляли до Балтійського моря. Мабуть, тому знахідки мідних монет фіксуються вздовж цього відрізка торговельного шляху.

Діаметр цих нумізматичних пам'яток коливається у межах 15–18 мм. Дві найменші з них за розміром мають по 15 мм (Володимир-Волинський і Белз), а найбільша – 18 мм (Белз). Відома вага дев'яти монет. Три з них важать менше за один грам, і шість мають більшу масу. Найлегша має лише 0,55 г (Белз), поступаючись більш ніж удвічі найважчій – 1,3 г (Белз). Їхня середня вага ледь перевищує один грам – 1,01 г.

Карбування мідної монети у Львові за князя Юрія-Болеслава Тройденевича тісно пов'язане з торгівлею східними товарами. Після монголо-татарської навали остаточно занепав старовинний шлях «із варяг у греки». З останньої чверті XIII ст. швидко зростає значення трансконтинентальної дороги, яка, виходячи з глибин Азії, через міста Тану (Азов) або Кафу тягнулася до Львова й прямувала до Гданська, далі – морським шляхом (Балтійським і Північним морями) до Фландрії. Про цю дорогу інформує запис на портулані А. Дульцера, розміщеному біля Львова: «До цього міста прибувають купці з прянощами, [які] пізніше вирушають через

⁴⁴ Від Редакції. *Львівські нумізматичні записки*. 2017–2018. Ч. 14–15. С. 3–5.

Готландське (Балтійське) море до Фландрії здебільшого в [місто] Брюгге».⁴⁵ Хоча карта датована серпнем 1339 р., вона відображає ранішу ситуацію. Про це свідчить, зокрема, геральдичний знак на прапорі над Львовом. На нашу думку, він – спотворене зображення «зуба» князя Лева Юрійовича (1308–1323), відомого з його латиномовної печатки, призначеної, найімовірніше, для вжитку всередині держави⁴⁶. Тому на портулані А. Дульцера показані українські землі в першій чверті XIV ст. Зазначимо, що власне на цьому шляху в 1324 р. зазнав аварії корабель володимирських купців Бертрама Русина і Миколая з товарами, закупленими у Фландрії⁴⁷.

Купці зі Сходу не тільки привозили свої товари у Львів, але й частина з них осідала в ньому. Магдебурзький привілей 1356 р. згадує вірменів, сарацинів і татарів⁴⁸. Ці народи звикли користуватися розмінними мідними монетами, тому їх карбування у Львові відповідало потребам тогочасного грошового ринку. Нумізмати називають здебільшого ці монети денаріями, але, на нашу думку, будучи запозиченими із Золотої Орди, вони називалися в Галицько-Волинському князівстві пулами. Зауважимо, що таку саму назву вони мали у Росії в XV–XVI ст.⁴⁹ У цей час в Західній Європі не карбували мідних монет, а в Польщі їх почали випускати тільки у 60-х роках XVII ст.

У Львові мідні монети до 1387 р. карбували король Казимир, Владислав Опольський і король Людовік. Серед нумізматів немає єдиної думки про співвідношення пул до срібних півгрошів. М. Котляр, а за ним В. Зварич і Р. Шуст вважали, що на один півгріш йшло спочатку шість, а потім вісім мідних монет⁵⁰. Проте А. Крижанівський дотримується думки, що на один срібний грошик короля Казимира припадало орієнтовно 60 пул⁵¹. Мабуть, буде передчасно зараз визначати співвідношення пул до срібних денаріїв у часи Юрія-Болеслава Тройденевича. Ця проблема вимагає подальших досліджень. Проте зазначимо, що у 1320–1330 рр. на багатьох золотоординських мідних монетах наявна легенда: «шістнадцять пул – данік»⁵². Тому спокусливою є думка, що в Галицько-Волинській державі могло бути таке саме співвідношення між пулами і срібними денаріями.

⁴⁵ Див. публікацію відповідного фрагмента портулана: Історія Львова: у 3-х т. Львів: Центр Європи, 2006. Т. 1 (кольорова вклейка між с. 56–57). Див. реконструкцію прапора Лева Юрійовича: Львів. Комплексний атлас. Київ, 2012. С. 44.

⁴⁶ Книш Я. *Sigillum Leonis...* С. 264.

⁴⁷ Грушевський М. Лист Володимирської громади з 1324 р. Факсиміле листа. *Затиски Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1906. Т. 72. С. 5–8.

⁴⁸ Привілей міста Львова XIV–XVIII ст. Львів: МГКО «Документальна скарбниця Львова», 1998. С. 27–28.

⁴⁹ Гайдуков П. Г. Медные русские монеты конца XV–XVI в. *Нумизматика и эпиграфика*. Москва, 1984. Т. XIV. С. 139–167.

⁵⁰ Котляр М. Галицька Русь у другій половині XIV – першій половині XV ст. Київ: Наукова думка, 1968. С. 58; Зварич В., Шуст Р. *Нумизматика*. Довідник. Тернопіль, 1998. С. 301.

⁵¹ Крижанівський А. Львівський монетний двір у XIV–XV століттях. Львів: ВАТ Львівобленерго, 2007. С. 68.

⁵² Федоров-Давидов Г. А. Денежное дело Золотой Орды. Москва: Палеограф, 2003. С. 33.

Ідентифікація нової монети – мідного пула, яку карбував князь Юрій-Болеслав Тройденевич, дає змогу зробити висновок, що грошова система Галицько-Волинської держави формувалася не тільки під західноєвропейськими впливами, звідки запозичено денарії і, можливо, брактеати, але також східними, від яких перейнято випуск дрібної розмінної мідної монети, не відомої нашим західним сусідам.

REFERENCES

- Akta unji Polski z Litwą. 1385–1791 (1932). Kraków [in Polish].
- Balzer, O. (1919). *Królestwo polskie 1295–1370* (Vol. 2). Lviv [in Polish].
- Barvinskyi, B. (1909). Peremyrna hramota lytovskykh kniaziv z korolem Kazymyrom V. 1366 r. Istorychni prychnyky. In *Rozvidky, zamitky i materialy do istoryii Ukrainy-Rusy* (Vol. 2, pp. 57–61). Lviv [in Ukrainian].
- De Wartberge, H. (1863). *Chronicon Liwoniae*. In *Scriptores rerum Prussicarum* (Vol. 2, pp. 114–115). Leipzig [in German].
- Fedai, I. (2017–2018). Nova znakhidka sribnoi monety z napsyom YURIIIEV. *Lvivski numizmatychni zapysky*, 14–15, 2 [in Ukrainian].
- Fiodorov-Davydov, G. A. (2003). *Denezhnoie delo Zolotoi Ordy*. Moscow: Paleograf [in Russian].
- Gaidukov, P. G. (1984). Mednyie russkiie monety kontsa XV–XVI v. *Numizmatika i epigrafika*, XIV, 139–167 [in Russian].
- Gaşiorowski, A. (1998). Itinerarium Kazimierza Wielkiego. *Materiały 1333–1370. Roczniki historyczne*, LXIV, 198 [in Polish].
- Gmiterek, H., & Szczygieł, R. (Eds.). (1992). *Urzednicy wojewódstwa belskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku*. Kórnik: Biblioteka Kórnicka [in Polish].
- Halecki, O. (1919). *Dzieje Unii Jagiellońskiej* (Vol. 1). Kraków [in Polish].
- Hrushevskyi, M. (1906). Lyst Volodymyrskoi hromady z 1324 r. Faksymile lysta. *Zapysky Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka*, 72, 5–8 [in Ukrainian].
- Hrushevskyi, M. (1993). *Istoria Ukrainy-Rusy* (Vol. IV.) Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Istoriia Lvova: u 3-kh t. (2006). (Vol. 1, pp. 56–57). Lviv: Tsentr Evropy [in Ukrainian].
- Janeczek, A. (1993). *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Wojewódstwo belskie od schyłku XIV do początku XVII w.* Warsaw: Zakład Wydawniczy Setter Quali [in Polish].
- Jogann von Posilge *Chronicon*. (1866). In *Scriptores rerum Prussicarum* (Vol. 3, p. 178). Leipzig [in German].
- Knysh, Ya. (2010). Sigillum Leonis. *Kniazha doba: istoria i kultura*, 3, 257–267 [in Ukrainian].
- Kodeks dyplomatyczny księstwa Mazowieckiego (1863). Warsaw [in Polish].
- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski (1879). (Vol. 3). Poznań [in Polish].
- Kostruba, T. (1989). *Belz i Belzka zemlia vid naidavnishykh chasiv do 1772 roku*. New York; Toronto: Obiednannia Nadbuzhantsiv [in English].

- Kotliar, M. (1968). *Halytska Rus u druhii polovyni XIV – pershii polovyni XV*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Kozubovskiy, H. A. (2014). Pro Belzke kniazivstvo Yuriiia Narymuntovycha (1352–1377). *Arkheolohiia*, 3, 60–64 [in Ukrainian].
- Kronika Jana z Czarnkowa (1872). In *Monumenta Poloniae historica* (Vol. 2, pp. 674–675). Lviv [in Ukrainian].
- Kryzhanivskiy, A. (2007). *Lvivskiy monetnyi dvir u XIV–XV stolittiakh*. Lviv: VAT Lvivoblenerho [in Ukrainian].
- Lviv. Kompleksnyi atlas (2012). Kyiv [in Ukrainian].
- Mosbach, A. (1860). *Wiadomości do dziejów polskich z Archiwum Prowincyi Szląskiej*. Wrocław [in Polish].
- Mykhailovskiy, V. (2012). *Podilska shliakhta v druhii polovyni XIV st. – 70-kh rokakh XVI st.* Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
- Novgorodskaia chetviortaia lietopis (2000). In *Polnoie sobranie russkikh letopisei* (Vol. IV, p. 309). Moscow: Yazyki russkoi kultury [in Russian].
- Novgorodskaia pervaiia lietopis starshego i mladshhego izvodov (2000). In *Polnoie sobranie russkikh letopisei* (Vol. III, p. 375). Moscow: Yazyki russkoi kultury [in Russian].
- Odnorozhenko, O. (2009). *Ruski korolivski, hospodarski ta kniazivski pechatky XIII–XVI st.* Kharkiv: Typohrafiia «Madryd» [in Ukrainian].
- Pashkevych, B. (2011–2012). Belzki monety Yuriiia Narymuntovycha. *Lvivski Numizmatychni zapysky*, 8–9, 12–17 [in Ukrainian].
- Paszkievicz, H. (1925). *Polityka ruska Kazimierza Wielkiego*. Warsaw [in Polish].
- Paszkievicz, H. (1938). *O genezie i wartosci Krewa*. Warsaw [in Polish].
- Peshchak, M. (Comp.). (1974). *Hramoty XIV st.* Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Prochaska, A. (1881). *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lituaniae 1376–1430*. Kraków [in Polish].
- Pryvilei mista Lvova XIV–XVIII st. (1998). Lviv: MHKO Dokumentalna skarbnytsia Lvova [in Ukrainian].
- Puzyna, J. (1932). Potomstwo Narymunta Gedyminowicza. *Miesięcznik heraldyczny*, XI (10–11), 184 [in Polish].
- Savvov, R. (2013). Nova moneta Belzkoho kniazivstva. *Lvivski Numizmatychni zapysky*, 10, 22–23 [in Ukrainian].
- Stalenkow, I. (2013). Niektóre denary z cyryliczną legendą. *Przegląd numizmatyczny*, 3, 11–12 [in Polish].
- Stättner, F. (1935). *Echa dawnej Lopatyńszczyzny* (Vol. 1, Pt. 1). Berezhany [in Polish].
- Świeżawski, A. (1964). Jerzy (Jurij) Narymuntowicz. In *Polski słownik biograficzny* (Vol. XI, pp. 183–184). Wrocław [in Polish].
- Świeżawski, A. (1990). *Ziemia belska. Zarys dziejów politycznych do roku 1462*. Częstochowa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie [in Polish].
- Tęgowski, J. (1995) Wydarzenia na Rusi w drugiej połowie 1382 roku. In *Cracovia-Polonia-Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej* (p. 302). Kraków [in Polish].

Tęgowski, J. (1999). *Piersze pokolenia Giedyminowiczów*. Poznań; Wrocław: Wydawnictwo Historyczne [in Polish].

Vid redaktsii (2017–2018). *Lvivski Numizmatychni zapysky*, 14–15, 3–5 [in Ukrainian]

Zbiór dokumentów małopolskich (1969). (Vol. 4). Wrocław; Warsaw; Kraków [in Polish].

Zvarych, V., & Shust, R. (1998). *Numizmatyka. Dovidnyk*. Ternopil [in Ukrainian].

Yaroslav KNYSH

PhD, Junior Researcher

Department of Medieval History

Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies

National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8932-8322>

e-mail: jaroslav.knysh63@gmail.com

BRONZE COINS OF PRINCE YURII-BOLESLAV TROIDENOVYCH

The identification of a new coin – a copper pūl (coin), minted by Prince Yurii-Boleslav Troidenovych (1323–1340), allows us to conclude that the monetary system of the Kingdom of Galicia–Volhynia was formed not only under Western European influences, from which the issue of a small currency, unknown to our western neighbors, was taken over. Researchers know 11 copper coins of Prince Yurii-Boleslav Troidenovych. Their diameter ranges from 15 to 18 millimeters, and the average weight is 1.01 grams.

The minting of a copper coin in Lviv under Prince Yurii-Boleslav Troidenovych is closely connected with the trade in oriental goods. After the Mongol-Tatar invasion, the ancient path «from the Vikings to the Greeks» finally fell into disrepair. From the last quarter of the 13th century, the importance of the transcontinental road from Asia grew rapidly, through the cities of Tanu (Azov) or Kafu it reached Lviv and went to Gdańsk, then by sea (Baltic and North Seas) to Flanders. Not only merchants from the East brought their goods to Lviv, but some of them also settled there. The Magdeburg Privilege of 1356 names Armenians, Saracens and Tatars who were accustomed to using exchangeable copper coins, so their minting in Lviv met the needs of the money market of that time. Numismatists mostly call these coins denarii. But according to the author, being borrowed from the Golden Horde, they were called pūl (coin) in the Kingdom of Galicia–Volhynia. At this time, copper coins were not minted in Western Europe, and in Poland, they began to be issued only in the 60^s of the 17th century.

Keywords: the Kingdom of Galicia–Volhynia, Yurii-Boleslav Troidenovych, Yurii Narymuntovych, copper coins.